

és szép kirándulás újbóli átélésekor megrészegeedik az ember. Olyankor pedig hadd mondja azt, ami a szívét nyomja.

Wertán Zsolt

* * *

Választások - 2002 április

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület vezetése arra kér mindenkit, hogy vegyen részt a választásokon és tegye le szavazatát a lelkiismerete szerint. Válassza mindenkinek a jobb pártot.

Javasoljuk: a sok-sok mérlegelendő szempont között érdemes figyelembe venni közösségünk szempontjait is. Mely pártok támogatták inkább magyarörmény kulturális közösségünk működését? Örmény-katolikus templomunk visszaszerzéséért folytatott harcunkat? Erdélyi magyarörmény testvér-közösségeinket?

Ha bármilyen kétely támad Önökben, lapozzák fel újságunk korábbi számait, kellő tájékoztatást találnak benne. Ne feledjék: döntésük, szavazatuk közösségünk folytatólagos jövőjét is befolyásolja!

* * *

Hiradó

Február 22-én Budapest II. kerülete adott otthont a hazai polgármesterek, alpolgármesterek, jegyzők találkozójának a Millenáris Parkban, „A városi polgármesterek randevúja” címmel. Pazar rendezéssel, jól sikerült pódiumbeszélgetéssel - miniszterekkel, államtitkárokkal -, majd kiállítás-látogatással, ebédrel és jótékonyági esttel látta vendégül a kerület a megjelenteket. Meghívottként részt vett *Issekutz Sarolta*, az EÖGYKE elnök asszonya is.

A Fővárosi Örmény Klub március 21-én du. 17 órától tartó klubdélután programja: *Murádin Jenő* művészettörténész (Kolozsvár) vetítettképes előadása: „Papp Gábor, egy magyarörmény festő Kolozsvár és Szeged között”. Ezután *Szilvay Ingrid* és *Fogolyán Kristóf* előadóművész **Johann Sebastian Bach** műveiből ad elő a szerző születése évfordulóján (1685 március 21).

Április 18-án du. 17 órától a Fővárosi Örmény Klubban vendégünk lesz a **nagyváradiai Kiss Stúdió Színház**. Molnár Ferenc: A cukrásznő c. vígjátékát adják elő.

Keressük a Petelei család tagjait. Szeptember 13-án ünnepeljük Petelei István erdélyi magyarörmény író születésének 150. évfordulóját. Szeretnénk a család tagjaival együtt ünnepelni.

Keressük a Haraga család tagjait genealógiai kutatásunkhoz.

Március 1-én a Szegedi Örmény Kisebbségi Önkormányzat meghívására előadást tartott *dr. Issekutz Sarolta* a hazai örmények helyzetéről és problémáiról. Az estet kisiskolások kedves énekműsora nyitotta meg, majd jóízű beszélgetéssel zárult a régió magyarörménységének találkozója.

* * *

Egy könyvről

amelyről sok minden jut eszünkbe...

Gyergyószentmiklós monográfiája: végre! Legfőbb ideje volt, hogy egy ilyen könyv megjelenjen! Ha közelebbről is megismerkedünk vele, az öröm erősödik, mert múltról és jelenről, földrajzi fekvésről és kulturális életről, földtani viszonyokról és egyházakról egyaránt találunk benne leíró, összegző tanulmányokat.

A fejezetek nagyobbik részét a kötet szerkesztője, *Garda Dezső* írta, aki mondhatni polihisztori tájékozottsággal - amellyel, hogy végigvezet a város történetén - ír mezőgazdaságról, iskolaügyről is. De lássuk előbb a várostörténetet. Már csak azért is, mert Szentmiklós történelmében akad jónéhány olyan esemény, amelyben a XVII. században odatelepülő örmények ugyancsak lényegi szerepet játszanak.

Ismét és ismét kiderül, mint annyiszor életünk során, hogy érdemes visszalapozni a konkrét eseményekhez... Ha nem tesszük, akkor óhatatlanul csak a bevett, megszokott, netán elkoptatott vélekedéseket ismételtetjük. Pedig a történelem konkrétumai - s ezt sugallja Garda Dezső tanulmány-sora is - meglepőek; néha-néha még szebbek is, mint hinnők. De semmiképpen sem iskolásan egyoldalúak.

Tudjuk például, s emlegetjük, hogy a betelepülő örmények beilleszkedtek. Hozzátesszük mindig, hogy a helybéliek befogadták őket. S nem vesszük észre, hogy néha - akaratlanul is - az újabbkori állapotokat vetítjük vissza a két és fél, három évszázaddal korábbi állapotokra. (Magyarán: „ha ma így van, akkor bizonyára tegnapelőtt is így volt".)

Példaként lássunk egy érdekes eseménysort a *Gyergyószentmiklós története a XVIII. században és a XIX. század első felében* címet viselő fejezetből.

„A XVII. század második felében letelepedő örmények először is a vidék kereskedelmét kaparintották meg. Ezek a családok ugyanis részben üzleteket nyitottak, másrészt pedig a Moldva felé irányuló nagy átlat- és fakereskedelemmel foglalkoztak. A XVIII. század első felében megalakultak az örmény céhek, amelyek közül a tímárok és a mészárosok szakmai szervezetei emelkedtek ki. Gazdasági erőforrásaik révén nemcsak, hogy megszerezték a gyergyószentmiklói piac feletti egyeduralmat, de a visszaélésektől sem riadtak vissza. Így például közülük sokan összevásárolták a gyergyói piac termékeit, majd ezeket háromszoros áron értékesítették. A település társadalmára a legnagyobb veszélyt az örmények kocsmárlása jelentette, ugyanis kihasználták a székely férfiak italszeretétét, és a hitelezett pálinkák révén próbáltak birtokot szerezni. Mindez igen nagy elégedetlenséget okozott a székely családok körében.” (51. lap)

Ezért aztán különféle módokon korlátozták, szabályozták az örmények mészároskodását, a kocsmatartást, stb. Egy település, vagy tágabb környék két népcsoportja között az efféle feszültség nem szokott jóra vezetni... Am olvassuk tovább Garda Dezsőt:

„Az osztrák katonai hatóságok a székelyeknek a sorozatos háborúk következtében beálló elszegényedését az örmények gazdasági tevékenységével magyarázták, sőt még az örményellenes uszításoktól sem riadtak vissza. /.../

Az osztrák politika körülményei közt, mely az együtt élő népek egymásra uszításán alapult, nem jöhetett létre megbékélés. Olyan körülmények között, amikor az örmény kézművesek és kereskedők gazdagsága állandóan növekedett, s ezzel szemben a székely katonacsaládok elszegényedése fokozódott, a Habsburgok képviselőinek nem volt nehéz félrevezetniük a katonaközösség (értsd: *székelyek* - dcs) tagjait.” (58-59. lap)

Ha nem ismernők a későbbi történelmet, bizony feltehetnők, hogy a helyzet iszonyú gyümölcsöt hozott... Hiszen az efféle előzmények (mondjuk így: „felvezetés”) után az idézet így szokott folytatódni: „Így aztán zavargások kezdődtek és a székelyek rátámadtak az örményekre, óriási vérengzést vittek végbe, míg a császári csapatok ölbetett kézzel szemlélték... stb.” De ezt a mondatot a történész Garda nem írta le, mert nem kellett leírnia! Mert ez Erdélyben, a székelyek és örmények között nem esett meg...! Pedig az osztrák Bucow tábornok szívesen megvárta volna, hogy a gyergyói székelység pogromok során kiirtsa az örményeket. Utána „pacifikálhatta” volna az elszabadult székelyeket... (Hiszen amúgyis ezt tette Madéfalvánál!)

Kedves Olvasóim, remélem, nem értik félre az ellentétként felvillantott történelmi horrort. Ilyen s hasonló tragédiák gyakran történtek a világon, még a Kárpát medence táján is; oszd meg és uralkodj. De Gyergyószentmiklóson s akkor, székelyek és örmények között nem így történt. A szerző kevéssel később említi is, hogy például a legelő kérdésében is folyvást torzsalkodó két közösség azonnal egyként lépett fel, ha a földesúr (akkoriban - akkor éppen 1794-ben bizonyos gróf Lázár Zsigmond) hatalmaskodásai ellen kellett védekezniük. (60. lap)

Magyarán: nem éppen az első perctől kezdve tündérmese az a beilleszkedés. Ráadásul minden adva volt a tragédiához: elavult, feudális katonaszervezetben élő, egyre jobban szegényedő „öslakos”, mellette a korszerűbb, kereskedelmi gondolkodású, viszonylag tőkeerős és egyre gazdagodó „jövevény”, valamint a harmadik, szükséges elem: a külső felbujtó...

S mégis, pogrom helyett lett együttműködés, fegyveres gyűlölködés helyett a másikon való gúnyolódás, viccelődés, aztán fokozatos befogadás és fokozatos beilleszkedés. Ki tudja, miféle apróbb-nagyobb tények, gazdasági, kulturális és más szempontok alakították a két közösséget s hajtották arra, hogy az osztrák uszítás csődöt mondott? De jó lenne, ha egy író, aki jártas szűkebb hazája, Gyergyó sokszínű kultúrájában, megírná azt az időutazásos mesét (regényt, színjátékot), amelyben a főhős a mai nap gyergyói tudatával visszalátogatna a XVIII. század utolsó évtizedeinek Szentmiklósára, s megdöbbenve nézne kö-

rül. Mit látna? Bizonyára akadna egy korabeli Rómeó és Júlia (székely legény s örmény leány, vagy éppen fordítva), akiket tiltanak egymástól; de akadnának más Rómeók és Júliák, akiket saját közösségükön belül tiltanak a vagyoni különbség miatt; miközben a poszteszorátus pénzelt emberei, vagy az osztrák tisztek mondogatják a székelyeknek, hogy „minden bajotok az örmények miatt van”; miközben az örmény korcsmáros méri a pálinkát (jó drágán), de azért el is beszélget a korcsmába betérő székellyel; miközben a székely vérbenforgó szemekkel arra gondol, hogy van neki otthon vasvillája; miközben... miközben...

Miközben az időutazásban élő főhős kétségbeesve látná, hogy bizony napról napra egyre szörnyűbb a helyzet, gyűlöli egymást a két közösség, véres, fekete felhők közelednek... Aztán időutazásból felébredve boldogan nézné meg a történelemkönyvet, amelyben: a pogrom elmarad... S nézné a családfát: amelyből nyilvánvaló, hogy ő talán épp annak a székely s örmény Rómeónak és Júliának a leszármazottja...

De ne adjak utasításokat másoknak, hogy mit írjanak, inkább én írjak tovább a *Gyergyószentmiklós monográfiája* című könyvről.

Seer Mihály Földrajzi jellemzés című fejezetéből például megtudjuk, hogy mennyire kontinentális Gyergyó éghajlata: előfordult itt már 1,4 Celsius fok júliusban és mínusz 36,5 fok januárban, de volt már plusz 18 fok is januárban és 35,5 fok augusztusban.

Dr. Jakab Gyulától olvashatunk a földtani szerkezetről, majd a történelmet tárgyaló fejezetek után az ipartörténetről Márton Lászlótól. Ezután következik az iskolák története, majd a művelődési élet (ez három szerző, Blénessy Jenő, Kercsó Attila és Bajna György munkája), amelyből például megtudjuk, hogy - mint országszerte sokfelé - az 1848/49-es szabadságharc után fejlődött erősebben, a polgárosodó körülmények között.

„Első erre utaló emléknek számít az a kézzel írott hirdetés, ami 1853-ban kelt, s amellyel az örmény műkedvelő színjátszók közönséget toboroztak.” - tudjuk meg a tanulmányból, amely például azt is említi, hogy a város lakosa, Zárug János fél évszázadon át bocsátotta saját, gazdag színpadi ruhatárát a színjátszók rendelkezésére.

„1984-ben fiatal műszaki értelmiségiek (*műszakiak!* - dcs) Bocsárdi László vezetésével megalakították a Figura Színjátzó csoportot /./, amely 1990-től hivatásos státuszt kapott.

Képtelenség a gazdag anyagot mindenre kiterjedően ismertetni. Néhány más fejezet után következik az egészségügy történetének tárgyalása (s ezen belül a járvány- és közegészségügy harcosának, a legendás dr. Fehér Dávid alakjának felvillantása, akinek köszönhetően a „Fehér Dávid ablakai” elnevezés máig él) után következik a gyergyószentmiklósi római katolikus egyházközség, majd a helybeli zsidóság történetének rövid ismertetése. (Ez utóbbi közösség nagy alakja Salamon Ernő költő, akit munkaszolgálatosként Ukrajnában gyilkoltak meg 1943-ban.)

A gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyházközség című fejezetet - Selyem Norbert tollából - témájánál fogva is meg kell néznünk közelebbről.

A Szentmiklóson megtelepedett örmények templom és iskola céljára kezdetben a helyi katolikusoktól béreltek épületet, Verzár Oxendiusz hittérítő munkája változást hozott a szemléletben s a számában meggyarapodott közösség Mártonfi György püspök közbenjárásával a kölcsönkápornát megvásárolta. Miután ez szűk volt, Thoroszean Simon örmény pap 1730-ban építési engedélyt kapott, majd 1734-ben a régi helyén új kőkápolna épült, védelmi körfallal.

A beszenteléskor az akkori egyházi vezetőség tagjai: „Thoroszean Simon plébános, Khosza Száhágián János pap, Akoncz Gergely fia Tódor gondnok, Czifra Donik Lukács «marsalek» (az ú.n. templomi menet vezetője) valamint Lukács Miklós kántor. ”-sorolja a fejezet szerzője. (A „marsalek” elnevezés külön érdekesség: egyértelmű emléke annak, hogy Erdélybe sok örmény család Lengyelországból települt be.)

De ugorjunk a mába: Selyem Norbert megállapítja, hogy a XX. század vége fellendülést hozott az egyház életében Péter Fogolyán Lukács Miklós munkássága révén.

„Halála után az örmény egyházközség mintegy 200 tagjával, melyből csak néhány vallja magát örménynek, újra római katolikus papok segítségével éli meg vallásos életét, próbálja megőrizni identitástudatát.”

A helyi református egyházközség rövid története után (Ősz Elődtől) érdekes összeállítás következik Városunk kiemelkedő személyiségei címen. Sok-sok értékes, ismerős és becsült név közül most csak egyet említsünk: Gyergyószentmiklós katolikus káplánja, s ugyanitt az Állami Főgimnáziumban hittantanár 1925-től 1928-ig Márton Áron volt...

Őszintén javaslom mindenkinek, hogy vegye meg, vegye kézbe, forgassa. Akkor is, ha ez a tartalmas mű szebb kivitelű érdemelt volna. A rossz minőségű papíron (amelyen Balázs Miklós láthatóan gondosan készült felvételei érdemtelenül gyengén mutatnak), egyenetlen, csúnya a nyomás, bár tudom, részben ez is papír kérdése. Rémületesen sok a sajtóhiba, a kötetben majdnem végig gyűröttek a lapok. Ez - feltételezésem szerint - a gyenge papírminőségen túl (pénzkérdés!) a szétzilált, öreg gép hibája (pénzkérdés!), amelynek hengere némi gépmesteri figyelmetlenség mellett „meghúzza” a papírt. De talán a gép minden tengelye kotyog és a legnagyobb figyelem is hiábavaló.

Kár. Gyergyószentmiklós is, a kötet gondos szerkesztője és szerzői is jobbat érdemelnének.

Megjelent a Státus Könyvkiadónál, Csikszeredában, 2001-ben.

dcs

* * *

Olvasói levél

Dr. Száva T. Sándor: Észrevételek Gudenus János könyvéhez, a szépvízi Császár / Zakariás családokkal kapcsolatosan

A család eredeti neve „Khonthikár”, ami örményül királyt jelent és innen magyarosodott „Császár” formára a betelepedést követően. Még tovább lépve, 1807-től kezdődőleg a család egyes tagjai a Szépvízen született Khonthikár Zádig (Zádig=Zakariás) keresztnéve után családnévként kezdték használni a Zakariás nevet. Csak példának okáért említsem ükanyámat, aki Császár Mária név alatt szerepelt, míg édes testvére Zakariás Lukács név alatt van eltemetve Szépvízen. Így került sor arra, hogy rossz adatokból kiindulva többen tévesen sorolták a szépvízi Császár család leszármazottait azon „ch”-ás Zachariás családok közé, akik a betelepüléskor Besztercén, Erzsébetvároson és Szamosújváron telepedtek le és később nemességet szereztek, de amelyeknek semmi közük nem volt a szépvízi „Császárok”-hoz (esetenként alias Zakariás), ahogy ezt Gudenus János „Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája” c. könyvében írja. A Császár család nem szerzett nemesi címet se, mint ahogy ezt is tévesen közli Gudenus, mert akkor az ilyent logikus, hogy Khonthikár név alatt kapták volna. Egyébként hivatalosan bizonyítható nemességet Szépvízen csak Szentpéteri János és testvére, Mihály szerzett 1840. júl. 19-én, amiről viszont egyáltalán nem tesz említést Gudenus. Ezt teljes bizonyossággal ellenőrizni lehet a meglevő anyakönyvek alapján, ahol a Szentpéteriek esetében pl. ettől a dátumtól kezdődőleg a nevük elé odatették a nemességet jelentő „nob.” szócskát. A Khonthikár család eredetileg a kézdvísárhelyi Kantán telepedett meg és innen költözött Szépvízre 1703-ban vagy 1704-ben. Azt a családfőt, aki Szépvízre költözött, Khonthikár Miklósnak hívták és az ő fia volt az a Khonthikár Zádig /1706-1782/, aki a tulajdonképpeni szépvízi családalapító volt. A kérdés csupán ott tevődik fel, hogy a most készülő „Nem nemesi eredetű örmény családok genealógiája” c. könyvben hogyan lesznek elhelyezve azok a szépvízi Császár nevezetűek, akiknek édes testvéreik Zakariás néven már bekerültek tévesen a nemesek közé. Mint ahogy őseink közül sokan magyarságuk bizonyítására és erősítésére pénzzel vettek nemességet (mert lehetett), napjainkban talán nem volna etikus dolog annak eldöntése ismeretségi alapon, hogy ki melyik könyvbe kerül be. Az utólagos „mea culpa” sem állja a helyét, mert 100 év távlatából ki tudja majd eldönteni az igazságot. A dokumentumnak szánt irodalom az nem üzlet, az a teljes valóságot kell tükrözze, mert mi sajnos megyünk, de a könyv maradandó lesz az utókor számára!

***

Gudenus János József: Amikor 1997-ben egy magyarörmény kiállítás apropóján felvetődött, hogy összeállítjuk az örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiáját, még távlati tervekben sem szerepelt, hogy majdan a nemességet nem szerzett családok anyaga is feldolgozásra kerül. Éppen ezért arra törekedtünk, hogy az erdélyi örmény családokból - függetlenül attól, hogy nemes, vagy *nem* nemes, minél több adatot regisztráljunk és a könyv rendeltetésének megfelelően, az utókor számára azokat megőrizzük.

Ez az elv érvényesült a könyv szerkesztése során, amely a nemességet nyert családok nem nemes ágait is feldolgozza, sőt, olyanokat is, akik névviselek ugyan, de bizonyíthatóan nem tartoznak ezekhez a családokhoz. (Pl: az igen nagy létszámú Gajzágók, Korbulyok, Novákok stb. nemesi ágai csupán néhány nemzedéket tesznek ki.) Ezen elv alapján került a könyvbe a Császár-Zakariás család is azzal az 504. oldalon